

O to modłę się, aby wasza miłość coraz bardziej i bardziej obfitowała w głębszym poznaniu i wszelkim postrzeganiu, i w rozróżnianiu tego, co istotne, abyście byli czysti i bez zarzutu na dzień Chrystusa, napełnieni owocem sprawiedliwości przez Jezusa Chrystusa, dla chwały i wywyższenia Boga. **(Flp 1,9-11)**

16. Refleksje o milczeniu

■ Ostatnią refleksję o chwale zakończyłem następująco:

Na koniec pomyślmy przez chwilę o Hiobie, który starał się, aby niezależnie od okoliczności życia móc powiedzieć: „Niech imię Pańskie będzie pochwalone!” (Hi 1,21). Tę wypowiedź znajdujemy na początku księgi Hioba. Potem przez 35 rozdziałów ten ciężko doświadczony człowiek w dyspucie z przyjaciółmi stanowczo bronił swego poglądu. W końcu przemówił do niego sam Bóg i oddział na Hioba majestatem swoich argumentów. I jak Hiob na to zareagował?

(Hi 40,3-5 BW-P) ³ Wówczas Hiob odpowiedział Panu: ⁴ Za mały jestem, cóż mam Ci powiedzieć? Kładę więc rękę na ustach. ⁵ Nie powiem tego, co już raz mówiłem. Nie będę mówił dwa razy... Nic więcej!

(Hi 42,1-6 BW-P) ¹ A Hiob tak odpowiedział Panu: ² Ja wiem, że Ty wszystko możesz, co tylko postanowisz, to czynisz. ³ Kimże jest ten, co nierozsądnie Twe zamiary przyćmiewa? To ja tak nierozważnie mówiłem o rzeczach, które są zbyt cudowne dla mnie i nie do pojęcia. ⁴ Posłuchaj mnie więc, pozwól mi coś powiedzieć! Chcę Cię o coś zapytać. Pragnę byś mnie pouczył. ⁵ Dotychczas znałem Cię tylko ze słyszenia, teraz patrzę na Ciebie własnymi oczyma. ⁶ Odwołuję tedy wszystko, co powiedziałem, w prochu się kajam, w popiele.

Widzimy wyraźnie, że po konfrontacji z majestatycznym dziełem Stwórcy, Hiob po prostu zamilkł.

Czym jest milczenie

Milczenie – to nie wypowiadanie się, nie zabieranie głosu. Milczenie to nie cisza, czyli brak jakichkolwiek dźwięków. Milczenie zawiera ciszę, ale jest bogate możliwością mówienia. Świat wokół nas wydaje dźwięki, zapadać też może w milczenie, które jest ciszą. Jedynie człowiek ma zdolność mówienia i dlatego jego milczenie nie jest martwą ciszą. Milczenie to brak wypowiedzi, to wybór dokonany między mówieniem a milczeniem.

Oto niektóre okoliczności w Biblii, gdzie jest mowa o milczeniu

■ Jakub przygląda się Racheli

(Rdz 24,21) A mąż ów przypatrywał się jej w milczeniu, aby poznać, czy Pan poszczęścił jego drogę, czy nie.

■ Lud izraelski ścigany przez wojska faraona usłyszał słowa zachęty nad brzegiem Morza Czerwonego:

(Wj 14,14) Pan za was walczyć będzie, wy zaś milczcie!

■ Prorok Elizeusz w milczeniu przeżywał rozstanie ze swym mistrzem, Eliaszem:

(2 Krl 2,3) A wtedy wyszli uczniowie prorocy, którzy byli w Betelu, do Elizeusza i rzekli do niego: Czy wiesz, że dzisiaj Pan uniesie twego pana w górę? A on odpowiedział: Ja też to wiem, lecz wy milczcie!

■ Nie zawsze milczenie jest cnotą – podczas oblężenia Samarii czterej trędowaci zorientowali się, że nieprzyjaciół w popłochu opuścił namioty.

(2 Krl 7,9) Lecz potem rzekł jeden do drugiego: Niedobrze robimy. Dzień dzisiejszy jest dniem radosnej wieści; jeżeli to przemilczymy i będziemy zwlekać, aż zaświta ranek, spotka nas kara. Nużę więc, chodźmy teraz i donieśmy o tym w domu królewskim.

■ Milczenie Estery mogło być zgubne dla jej ludu.

(Est 4,14) Bo jeśli ty w takim czasie będziesz milczeć, ratunek i ocalenie dla Żydów przyjdą skądinąd, lecz ty i dom twego ojca zginiecie. Kto zaś wie, czy godności królewskiej nie osiągnęłaś właśnie na taki czas, jak obecny?

■ Milczenie jest najlepszą obroną przed obelżywymi słowami nieprzyjaciela. (Oblężenie Jerozolimy przez wojska asyryjskie).

(2 Kr1 18,36) A lud milczał i nie odpowiedział mu ani słowa, gdyż taki był rozkaz królewski: Nie odpowiadajcie mu!

■ Ozdrowieńcze milczenie Hioba

(Hi 33,31.33) ³¹ Zważ to, Hiobie, słuchaj mnie; milcz, a ja będę mówił! ³³ Jeżeli nie, to ty wysłuchaj mnie; milcz, a ja nauczę cię mądrości.

■ Milczenie bywa dokuczliwe

(Ps 32,3-5) ³ Gdy milczałem, schły kości moje od błagalnego wołania przez cały dzień. ⁴ Bo we dnie i w nocy ciążyła na mnie ręka twoja, Siła moja zanikła jak podczas upałów letnich. ⁵ Grzech mój wyznałem tobie I winy mojej nie ukryłem. Rzekłem: Wyznam występki moje Panu; Wtedy Ty odpuściłeś winę grzechu mego.

■ Milczenie bywa też nieodzowne

(Ps 37,7) Zdaj się w milczeniu na Pana i złoż w nim nadzieję. Nie gniewaj się na tego, któremu się szczęści, na człowieka, który knuje złe zamiary!

■ Bóg najczęściej milczy, ale nie wyciągajmy z tego pochopnych wniosków.

(Ps 50,21) Czyniłeś to, a ja milczałem, Mniemałeś, żeś tobie podobny; Karzę cię i stawiam to przed oczy twoje...

■ Interesujące sentencje mądrościowe

(Prz 11,12) Niemądry, kto bliźnim pogardza, lecz rozumny umie [o nim] milczeć.

(Prz 11,13) Obmówca chodząc wyjawia tajemnice, duch wierny zamilczy o sprawie.

(Prz 17,28) Nawet głupiec, gdy milczy, uchodzi za mądrego, za roztropnego, gdy zamyka usta.

(Kzn 3,7) Jest czas rozdzierania i czas zszywania; jest czas milczenia i czas mówienia.

(Treny 3,26) Dobrze jest czekać w milczeniu na zbawienie Pana.

■ Wersety z Nowego Testamentu

(Mt 20,31) A lud gromił ich, aby milczeli; oni jednak jeszcze głośniejsze wołali, mówiąc: Zmiłuj się nad nami, Panie, Synu Dawida!

(Mt 26,63) Lecz Jezus milczał. A najwyższy kapłan rzekł do Niego: Poprzysięgam Cię na Boga żywego, powiedz nam: Czy Ty jesteś Mesjasz, Syn Boży?

(Łk 9,36) W chwili, gdy odezwał się ten głos, Jezus znalazł się sam. A oni zachowali milczenie i w owym czasie nikomu nic nie oznajmiali o tym, co widzieli.

(Łk 19,40) I odpowiadając, rzekł: Powiadam wam, że jeśli ci będą milczeć, kamienie krzyczeć będą.

(Dz 8,32) (Etiopczyk) czytał ten urywek Pisma: Prowadzą Go jak owcę na rzeź, i jak baranek, który milczy, gdy go strzygą, tak On nie otwiera ust swoich.

(Dz 18,9) (Korynt) W nocy Pan przemówił do Pawła w widzeniu: Przestań się lękać, a przemawiaj i nie milcz,

(Rz 16,25) A temu, który ma moc utwierdzić was według ewangelii mojej i zwiastowania o Jezusie Chrystusie, według objawienia tajemnicy, przez długie wieki milczeniem pokrytej,

(1 Kor 14,28.30.34) ²⁸ A jeśli by nie było nikogo, kto by wykładał, niech milczą w zborze, niech mówią samym sobie i Bogu. ³⁰ Lecz jeśli by ktoś inny z siedzących otrzymał objawienie, pierwszy niech

milczy. ³⁴ kobiety mają na tych zgromadzeniach milczeć; nie pozwala się im bowiem mówić, lecz mają być poddane, jak to Prawo nakazuje.

(1 P 2,15) Taka bowiem jest wola Boża, abyście przez dobre uczynki zmusili do milczenia niewiedzę ludzi głupich.

(Ap 8,1) A gdy zdjął siódmą pieczęć, nastało w niebie milczenie na około pół godziny.

Wybrane cytaty z literatury światowej

Azyłem dla prawdy niebezpiecznej jest milczenie. (Pierre Beaumarchais)

Błogosławiony ten, co nie mając nic do powiedzenia, nie obleka tego faktu w słowa. (Julian Tuwim)

Chociaż mowa jest dobra, to czasem lepiej milczeć.

Cokolwiek bym podczas pełnienia obowiązków zawodu mojego, a nawet poza obrębem czynności lekarskich, w życiu ludzkim zobaczył lub posłyszał, co rozgłaszanym być nie potrzebuje, przechowam w milczeniu, nigdy, nikomu, nie wypowiadając tego. (Hipokrates)

Co innego jest ukryć, co innego przemilczeć.

Czasem trzeba zamilknąć, żeby zostać wysłuchanym.

Często najmądrzejszą odpowiedzią jest milczenie. (Lew Tolstoj)

Często żałowałem moich słów, nigdy mojego milczenia. (Publiliusz Syrus)

Człowiek nigdy nie pozbędzie się tego, o czym milczy. (Karel Čapek)

Jest to cnota nad cnotami trzymać język za zębami.

Jeśli mowa jest srebrem, a milczenie złotem, to słuchanie jest platyną. (Adam Majewski)

Jeżeli nie będziesz umiał milczeć, nie będziesz umiał usłyszeć tego, co przemilczane. (Ewa Sonnenberg)

Już ci kto milczy, toć znać, iż przyzwala. (Mikołaj Rej)

Kto milczy – wydaje się, że się zgadza. Qui tacet, consentire videtur. (łac.) (Bonifacy VIII)

Lepiej jest milczeć i sprawiać wrażenie głupiego niż mówić i rozwiązać wszelkie wątpliwości. (Mark Twain)

Łatwo jest błędnie odczytać milczenie. (Attanasio)

Mędrzec zwyczajnych ludzi z rozmowy ocenia, a nadzwyczajnych mężów poznaje z milczenia.

Milcz, albo powiedz coś takiego, co jest lepsze od milczenia. (Pitagoras)

Milczenie jest często najmądrzejszą rzeczą, jaką możesz powiedzieć.

Milczenie jest jednym z najtrudniejszych argumentów do obalenia. (Josh Billings)

Milczenie jest bardziej muzykalne niż jakakolwiek piosenka. (Christina Rossetti)

Milczenie jest najlepszym tłumaczem radości, bo małe jest szczęście, które można wyrazić słowami. (Szekspir)

Milczenie, które nie mówi prawdy – jest również wielkim kłamstwem.

Milczenie pokrywa zarówno wiedzę jak i niewiedzę.

Milczenie przystoi mędrcom, a co dopiero głupcom! (Talmud)

Milczenie jest tak ciekawym tematem, że można o nim mówić godzinami. (Jules Romains)

Milczenie to tekst, który niezwykle łatwo jest błędnie zinterpretować.

Myśl wielka zwykle usta do milczenia zmusza. (Adam Mickiewicz)

Mowa jest srebrem a milczenie złotem – oznacza to, że czasami lepiej przemilczeć, zamiast dużo mówić, lepiej jest milczeć i słuchać, bo można się czegoś nauczyć

Można milczeć i milczeniem kogoś ranić.

Myśl wielka zwykle usta do milczenia zmusza.

Na końcu będziemy pamiętać nie słowa naszych wrogów, ale milczenie naszych przyjaciół. (Martin Luther King)

Najgłośniej przemawia czasem milczenie. (Tadeusz Gicgier)

Najlepszą reklamą dla kogoś, kto ma coś do powiedzenia, jest milczenie. (Henry Miller)

Nie należy przemilczać racji. (Eurypides)

Niekiedy lepiej poznasz człowieka w milczeniu niż rozmowie (Karol Boromeusz)

Są różne rodzaje milczenia. Niektóre dają wiele do mówienia. (Romain Rolland)

Słowa przynależą do czasu, milczenie do wieczności. (Thomas Carlyle)

Ten, kto nie wie, jak milczeć, nie będzie wiedział, jak mówić. (Auzoniusz)

To, jak zostanie zrozumiane nasze milczenie, zależy od różnych okoliczności, ale w znacznym stopniu także od nas samych.(...) Sens naszemu milczeniu nadają nasze wcześniejsze wypowiedzi. (Walery Pisarek)

To, że milczę, nie znaczy, że nie mam nic do powiedzenia. (Jonathan Carroll)

To, że się milczy, nie znaczy, że się nie cierpi. (Jean-Pierre Davidts)

Trudno jest żyć z ludźmi, bo takie trudne jest milczenie.

Ucz swoje dzieci milczeć. Mówić nauczą się same. (Benjamin Franklin)

Umieć milczeć to prawie tyle, co zachować siebie na własność. (Rainer Maria Rilke)

Większości ludzi nie powinniśmy prosić o szczerość, ale o milczenie. (Nicolás Gómez Dávila)

Wytrwałość i milczenie to największe cnoty.

Porozumiewanie się to nie tylko słowa, lecz także milczenie, podobnie jak w muzyce – nutom towarzyszą pauzy. Dzięki milczeniu możemy lepiej usłyszeć przede wszystkim samego siebie, wtedy może pojawić się w nas nowa myśl oraz pogłębi się to, co już wiemy.

Milczenie umożliwia usłyszenie rozmówcy, poznanie go, a też pomaga ubrać nasze myśli we właściwe słowa. Bez milczenia nie ma słów bogatych w treść. W milczeniu przede wszystkim otwieramy się na Stwórcę i odnajdujemy w sobie możliwości wewnętrznej z Nim komunikacji. Kiedy w milczeniu zastanawiamy się nad tym, co naprawdę jest ważne, wtedy dochodzimy do bliskiej więzi z Bogiem i innym człowiekiem.

Milczenie jest potrzebne, by odróżnić to, co ważne od tego, co jest mało ważne, by – jak to ktoś wyraził – odnaleźć pion w życiu. W natłoku słów zazwyczaj ginie istota sprawy, a wrzawa zagłusza sens i dlatego potrzebny jest kontrapunkt – jak w muzyce – by dać przeciwwagę, by stworzyć przestrzeń dla refleksji. Wtedy wśród licznych pytań i odpowiedzi jesteśmy w stanie wyodrębnić sprawy naprawdę ważne i skupić się na nich. Refleksja w milczeniu sprawia, że później powiemy coś mądrego.

Czy zauważyliśmy, że porozumiewanie się to coś więcej niż same wypowiedziane słowa? Znamy takie wyrażenia, jak: *wymowne milczenie, czytać między wierszami, mówić między słowami*? Czy milczenie może mówić, skoro ma być wymowne? A gdzie zapisać coś, co ma być *czytane między wierszami*? Rozumiemy, że chodzi tu o wyciąganie wniosków na podstawie tego, co słyszymy, ale i na podstawie tego, co widzimy w tzw. mowie ciała, oraz w pauzach, zawieszeniu głosu, niedomówieniach.

Nie tylko człowiek mówiący, ale i milczący wyraża to, kim jest i co nam chce przekazać. Jako rozmówcy winniśmy odkrywać przekaz zawarty w milczeniu. Bardzo często tzw. *wymownemu milczeniu* towarzyszą różne zachowania zawierające przekaz niewerbalny: gesty, mimika, sposób patrzenia na rozmówcę.

Milczenie w porozumiewaniu się ludzi jest zjawiskiem skomplikowanym i ma wiele aspektów. Można czyjeś milczenie w danej sprawie uzasadnić przeświadczeniem, że skrywa ono coś, co jest tajemnicą. Czasami jednak milczy ktoś, bo po prostu nie wie, co powiedzieć. Inny milczy, bo nie chce mówić o rzeczach oczywistych. Stąd chyba Biblia mówi o milczeniu głupca i o milczeniu mędrca.

Czy zauważyliście, jak miło jest pomilczeć czasem z kimś bardzo nam bliskim? Mamy wtedy świadomość, że to przebywanie obok siebie w milczeniu nie jest martwą, krępującą i nieznośną ciszą. Odczuwamy jedność, bliskość wewnętrzną – teraz po prostu chcemy być sami z sobą w obecności tej bliskiej nam osoby, nie potrzebujemy słów, by nam było dobrze.

Warto mieć świadomość, że mówienia nie wolno traktować egoistycznie w celu sprawiania sobie przyjemności. Trzeba się liczyć z tym, że kiedy coś mówimy, to albo wzbogacamy drugiego człowieka, albo zabieramy mu tylko cenny czas.

Zbędny i nieużyteczny słowami są te, które wypowiadamy wtedy, gdy z jakichś ważnych powodów wymagane jest milczenie i cisza. Tego milczenia może wymagać nieraz empatia, np. gdy komuś możemy przeszkodzić w jego zadumie lub odpoczynku. Trzeba nieraz zamilknąć, aby kogoś nie zranić swoimi uwagami. Czasem niepotrzebne jest wyrażanie swojej opinii na jakiś temat, jeśli sprawi to komuś przykrość. Lepiej wtedy zamilknąć niż bez oczywistego celu wyrażać swoje krytyczne uwagi. A osoby przyzwyczajone do ciągłego mówienia powinny się nieraz zmusić do milczenia, aby dać innym szansę do wypowiedzi.

Przyjęcie postawy milczenia może też przejawem naszej miłości do Boga, z którym chcemy mieć modlitewną rozmowę. Nie ma rozmowy z Bogiem bez wyciszenia się i milczenia z naszej strony.

Łatwość mówienia i umiejętność prowadzenia rozmów może być pomocne np. przy udzielaniu rad, podnoszeniu na duchu ludzi zniechęconych. Jednak ta skłonność pozbawiona troski o dobro słuchacza może stać się zwykłą gadatliwością, dlatego warto przeanalizować, o czym najczęściej mówimy i dlaczego to robimy, co zasiewamy swoimi słowami.

Do gadulstwa najczęściej skłania zarozumialstwo. Jeżeli ktoś przekonany jest, że zna się na wszystkim, to łatwo wypowiada się na każdy temat, choć nie zawsze jest kompetentny. Tacy ludzie w dyskusjach są przemądrzali, gadatliwi, narzucają swoje zdanie. Zazwyczaj wypowiadają się jako pierwsi, by wprowadzić swój ulubiony temat albo jako ostatni, by wyprostować wszystkie „niepełne i niedojrzałe” – ich zdaniem – wypowiedzi.

Taka pewność siebie osadzona na zarozumialstwie przejawia się nie tylko w częstym wypowiadaniu się w grupie, ale i w autorytatywnym tonie. To zazwyczaj onieśmiela osoby niezbyt pewne siebie, które mają trudności swobodnego wyrażenia swego zdania w obecności takich zarozumialców.

Ludziom, którzy z natury ciągle mówią, trudność sprawia uważne słuchanie innych. Tę trudność potęguje też odruch pomniejszania znaczenia cudzych poglądów. Brak zainteresowania wypowiedziami rozmówców może się ujawniać w całkowitym ich niesłuchaniu, w przerywaniu im wypowiedzi, albo w zmienianiu poruszonego przez nich tematu. Zarozumiały człowiek sprawia wrażenie, jakby nie słyszał tego, co mówi się do niego. Taki człowiek ma święte przekonanie, że wszyscy chętnie go słuchają, bo zawsze mówi coś ciekawego.

■ Na zakończenie przywołam XVII-wieczną modlitwę starzejącej się siostry zakonnej, która prosiła Boga m.in. o zdolność milczenia. Zamieściłem ją w całości w refleksjach o starości, a tutaj podaję wybrane fragmenty.

Panie, Ty wiesz lepiej ode mnie, że zaczynam się starzeć i że pewnego dnia będę całkiem stara. Uchroń mnie przed zgubnym zwyczajem myślenia, że muszę cokolwiek powiedzieć na każdy temat i przy każdej sposobności. (...) Świadoma jestem moich rozległych pokładów mądrości i doprawdy żał nie robić z nich użytku, ale Ty, Panie, rozumiesz, że pragnę zachować choć kilka przyjaznych mi osób, kiedy przyjdzie na mnie koniec.

Uchroń mnie od recytowania w nieskończoność szczegółów, daj mi skrzydła, abym umiała dotrzeć do sedna sprawy. Zapięczętuj moje usta przed uskarżaniem się na bóle i dolegliwości. Są coraz bardziej dokuczliwe, a opowiadanie o nich staje się z biegiem lat nieomal rozkoszą. Nie ośmielam się ubiegać o tak wielką łaskę, abym umiała z pogodną życzliwością wysłuchiwać opowieści moich bliźnich o ich bólach i niedomaganiach, ale pomóż mi, Panie, znieść to z cierpliwością. (...)

Pożegnaj się trzema sentencjami:

Są różne rodzaje milczenia – niektóre dają wiele do mówienia.

Wytrwałość i milczenie to największe cnoty.

Słowa przynależą do doczesności, a milczenie do wieczności.